

Магась Г. А., к.держ.упр., НАДПСУ, м. Хмельницький

Magas G. A., Ph.D of Science in Public Administration, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

THEORETICAL BASES OF OPERATIVE ART OF GOVERNMENT FRONTIER SERVICE OF UKRAINE

В статті розглянуті теоретичні основи оперативного мистецтва Державної прикордонної служби України, які поєднують у своєму складі поняття про сутність оперативного мистецтва, його зміст, предмет, принципи і категорії. Структуру оперативного мистецтва розглянуто як інформаційну модель для організації та здійснення оперативно-службової діяльності регіонального управління, використання різнорідних сил та засобів на ділянці відповідальності з метою забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Ключові слова: державне управління, оперативне мистецтво, принципи, категорії.

In the articles considered theoretical bases of operative art of Government frontier service of Ukraine, that combine in the composition a concept about essence of operative art, his maintenance, object, principles and categories. An operative art is considered as an informative model for organization and realization of operatively-official and оперативно-розшукової activity of regional management, use of heterogeneous forces and facilities on the area of responsibility with the aim of providing of inviolability of state boundary and guard of sovereign rights for Ukraine in her exceptional (marine) economic zone.

Keywords: state administration, operative art, principles, categories.

Постановка проблеми. Однією з функцій держави є охорона та захист недоторканності державного кордону. З набуттям Україною незалежності державне управління прикордонною діяльністю стало механізмом формування прикордонної політики, яка «спрямовувалася на забезпечення територіальної цілісності, створення власної системи прикордонної безпеки, організацію охорони кордону по всьому периметру та охорону виключної (морської) економічної зони» [5].

У загальному розумінні прикордонна політика – це цілеспрямована

діяльність держави з визначення та досягнення цілей у прикордонній сфері, яка формується на основі Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів України, загальноприйнятих норм і принципів міжнародного права й реалізується за допомогою цілеспрямованої та скоординованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та громадян відповідно до їх прав і повноважень у цій сфері [5]. Охорона державного кордону – надзвичайно важлива сфера реалізації державної політики України. За своїм змістом вона органічно поєднана з діяльністю прикордонного відомства держави.

Державна прикордонна служба України як основний державний орган виконавчої влади у сфері охорони державного кордону наділена широкими повноваженнями. Ці повноваження охоплюють весь спектр інтересів держави на державному кордоні і у прикордонних регіонах.

На сьогодні проблеми ефективної діяльності органів та підрозділів, методи їх вирішення в загальній системі управління органів та підрозділів Державної прикордонної служби лежать у полі зору керівництва ДПСУ, що свідчить про актуальність вивчення теоретичних та методологічних аспектів процесу державного управління у сфері охорони державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Охорона та захист державного кордону як один із ключових напрямків забезпечення національної безпеки є також предметом досліджень таких науковців як О. С. Андрощук, В. І. Баратюк, О. А. Бінковський, О. В. Боровик, В. П. Городнов, Ю. А. Дем'янюк, О. В. Деркач, С. О. Дмитров, В. В. Залож, В. П. Золотов, В. Л. Зьолка, Ю. Б. Івашков, І. С. Катеринчук, В. А. Кириленко, В. О. Косевцов, Д. А. Купрієнко, Б. В. Лейда, А. В. Махнюк, А. Б. Мисик, О. О. Михайлишин, В. О. Назаренко, Б. М. Олексієнко, В. М. Русаков, В. М. Серватюк, О. М. Ставицький, Д. В. Хруст, О. М. Шинкарук та ін. Крім того, значний потенціал для адаптації у прикордонну наукову сферу мають окремі положення теорії національної (у т.ч. воєнної) безпеки, що їх розробили відомі вчені В. Ю. Богданович, В. П. Горбулін, Ю. А. Гусак, Ю. Г. Даник, О. П. Дзьобань, Г. А. Дробаха, М. Ф. Єжеєв, М. О. Єрмошин, О. М. Загорка, О. А. Ільяшов, А. Б. Качинський, В. О. Косевцов, В. А. Ліпкан, С. П. Мосов, Н. Р. Нижник, В. М. Олуйко, Ю. В. Пунда, В. Г. Радецький, Ю. Є. Репіло, І. С. Романченко, І. С. Руснак, І. Ю. Свида, А. І. Семенченко, Г. П. Ситник, Є. Б. Смірнов, М. В. Сунгуровський, В. М. Телелим, В. І. Ткаченко, П. П. Чабаненко, В. І. Шарий, В. М. Шемаєв, О. М. Шмаков, С. П. Ярош та ін.

Об'єктивна необхідність систематизації знань щодо охорони державного кордону у формі фундаментальної наукової праці викликана і тим, що й досі розробка проблем теорії велася за окремими темами і питаннями, які не були пов'язані в цілісну і логічну систему.

Постановка завдання. Обґрунтування теоретичних основ оперативного мистецтва Державної прикордонної служби України.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах надійність охорони державного кордону залежить від вибору доцільних форм та методів (способів) оперативно-службової діяльності як окремим прикордонником, прикордонним нарядом, зміною прикордонних нарядів, а також відділом прикордонної служби, прикордонним загonom, регіональним управлінням та Держприкордонслужбою в цілому. Для того щоб зробити правильний вибір необхідно знати не лише тактику дій порушників законодавства з прикордонних питань, а велике значення у цьому питанні має мистецтво охорони кордону. Мистецтво охорони кордону тісно пов'язано з оперативним мистецтвом і це є закономірно, без знань основ оперативного мистецтва неможливо глибоко засвоїти питання теорії мистецтва охорони кордону і навпаки.

Оперативне мистецтво Державної прикордонної служби України – це теорія і практика діяльності регіонального управління щодо використання різномірних сил та засобів на ділянці відповідальності з метою забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Безпосередньо завдання щодо охорони державного кордону (виявлення та затримання порушників державного кордону, здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні та ін.) вирішують підрозділи охорони державного кордону тактичного рівня – відділи (відділення) прикордонної служби [1; 2; 3; 5].

Планування, координація та контроль оперативно-службової діяльності органів та підрозділів охорони державного кордону на оперативно-тактичному та тактичному рівні, її об'єднання в єдиний комплекс дій задля досягнення загальних цілей охорони державного кордону здійснюється в масштабі регіонального управління [2; 7].

Досвід оперативно-службової діяльності регіональних управлінь (територіальних органів ДПСУ) свідчить про те, що за кількістю сил та засобів що залучаються, просторовому та часовому розмаху, кінцевою метою, дії регіонального управління значно перебільшують дії окремих органів та підрозділів охорони державного кордону. Участь в охороні державного кордону декількох органів охорони державного кордону (регіональних управлінь), загонів морської охорони, авіаційних частин, рівень взаємодіючих правоохоронних органів, частин, з'єднань ЗСУ, зростаюча роль управління та забезпечення дозволяє зробити висновок, про те, що в даному випадку мова йде про діяльність, яка однозначно виходить за рамки тактичних дій.

Практична діяльність територіальних органів ДПСУ (регіональних управлінь), яка включає в себе як роботу органів управління так і діяльність органів охорони кордону є об'єктивно існуючою, відносно самостійною галуззю діяльності, яка виходить за рамки тактики можна визначити як «оперативне мистецтво Державної прикордонної служби України» (оперативне -

визначає рівень управління; мистецтво - досконалість діяльності керівника регіонального управління та його органів управління з виконання визначених функцій Держприкордонслужби).

Таким чином, оперативне мистецтво ДПСУ по відношенню до тактики займає головне положення і обумовлює її завдання. Між ними існує і зворотний зв'язок. Так під час визначення загальних завдань територіальним органам (регіональним управлінням) та способів їх виконання, оперативне мистецтво ДПСУ разом з іншими чинниками враховує можливості органів, підрозділів охорони державного кордону, загонів морської охорони, авіаційних частин, а також безумовно загальні положення тактики.

Так само, наприклад, органи (підрозділи) охорони державного кордону організовуючи виконання завдань по охороні державного кордону, виходять із діючих способів тактичних дій, але при цьому враховують основні положення теорії оперативного мистецтва ДПСУ.

Теорія оперативного мистецтва ДПСУ узагальнює накопичений досвід і на цій основі з урахуванням останніх досягнень науки і техніки та соціально-політичної обстановки визначає форми та способи дій регіональних управлінь по охороні державного кордону, досліджує закономірності змісту та характеру цих дій, способи їх підготовки та реалізації, основи застосування в них різнорідних сил та засобів, які входять до складу регіонального управління.

Практична частина оперативного мистецтва ДПСУ включає в себе: реальні дії органів та підрозділів по охороні та захисту державного кордону в масштабі регіонального управління; роботу органів управління по їх організації; керівництво органами та підрозділами та їх всебічним забезпеченням. Таким чином, теорія і практика оперативного мистецтва ДПСУ знаходяться в нерозривній єдності та взаємно обумовлюють його подальший розвиток.

Предметом теорії оперативного мистецтва ДПСУ є діяльність керівника та органів управління регіонального управління ДПСУ щодо організації та здійснення ОСД з метою забезпечення недоторканності ДК та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Слід зазначити, що предмет оперативного мистецтва ДПСУ є незмінним, разом з тим, його внутрішній зміст постійно змінюється та удосконалюється під впливом цілого ряду факторів [6; 8].

Оперативне мистецтво ДПСУ включає (рис. 1):

загальні основи, які визначають єдині принципи та положення організації та здійснення оперативно-службової діяльності регіонального управління;

теорію і практику діяльності Морської охорони;

теорію і практику застосування авіації;

теорію і практику бойового застосування сил та засобів органів та підрозділів.

Рис. 1. Складові оперативного мистецтва ДПСУ

Завдання, які вирішує оперативне мистецтво ДПСУ в сучасних умовах визначаються передусім вимогами практики та необхідністю прогнозу перспектив подальшого розвитку охорони державного кордону на оперативному рівні. Основними з них є:

1. Глибоке проникнення в політичну (соціальну), економічну сутність охорони державного кордону.

2. Подальша розробка принципів охорони державного кордону на оперативному рівні, дослідження місця, ролі, завдань та можливостей регіонального управління в загальній системі охорони державного кордону.

3. Розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо способів підготовки та порядку проведення прикордонних операцій, методики організації та підтримання взаємодії.

4. Розробка способів підтримання високої бойової готовності регіональних управлінь та ДПСУ в цілому, швидкого і організованого їх переключення на виконання різноманітних завдань, які виникають в процесі охорони та хисту державного кордону.

5. Всебічне вивчення форм та способів дій порушників державного кордону, прогнозування сценаріїв їх можливих дій на регіональному рівні.

6. Пошук нових шляхів удосконалення управління органами, частинами, підрозділами в повсякденних умовах та у разі ускладнення обстановки на державному кордоні, у тому числі і під час проведення прикордонних операцій.

7. Визначення напрямів та змісту оперативної підготовки генералів, офіцерів та штабів органів ДПСУ.

8. Подальша розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій з питань організації ОСД в масштабі регіонального управління з урахуванням постійно зростаючих можливостей ДПСУ.

Також теорія оперативного мистецтва ДПСУ аналізує і враховує можливі загрози у сфері прикордонної безпеки, тактику, способи дій правопорушників, а також характер дій вірогідного противника (ДРФ, військові угруповання) під час загострення воєнно-політичної обстановки на тій чи іншій ділянці державного кордону.

Крім свого предмету та змісту оперативне мистецтво ДПСУ має й свої категорії. Категорії оперативного мистецтва ДПСУ є результатом історичного розвитку пізнання на основі практики охорони державного кордону. Разом з тим, категорії оперативного мистецтва ДПСУ мають свою суб'єктивну сторону, оскільки вони є підсумком пізнання охорони державного кордону на її певному етапі розвитку. Отже, категорії оперативного мистецтва ДПСУ відображають практичну діяльність регіональних управлінь та теорію охорони державного кордону на даному етапі розвитку. Категорії не постійні та знаходяться в постійному діалектичному розвитку, тобто, зберігаючи форму, змінюють свій внутрішній зміст.

На нашу думку, основними категоріями оперативного мистецтва ДПСУ на сучасному етапі слід вважати: прикордонну службу, прикордонний контроль, оперативно-профілактичні заходи, прикордонну операцію, бойове застосування сил та засобів ДПСУ.

Висновки. Таким чином, теорія оперативного мистецтва ДПСУ – це система знань про характер і закономірності організації та здійснення оперативно-службової діяльності регіонального управління, використання різномірних сил та засобів на ділянці відповідальності з метою забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Вона є складовою теорії мистецтва охорони державного кордону України та знаходиться в тісній діалектичній єдності з іншими складовими – теорією тактики Державної прикордонної служби України, теорією управління Державної прикордонної служби України, теорією бойового застосування сил та засобів ДПСУ. Подальша розробка принципів охорони державного кордону на оперативному рівні, дослідження місця, ролі, завдань та можливостей регіонального управління в загальній системі охорони державного кордону.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державний кордон України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 2, с. 5.
2. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 27, с. 208.
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, с. 303.
4. Закон України «Про прикордонний контроль» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 6, с. 46.
5. Інтегроване управління кордонами : підручник / М.М. Литвин. – Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 416 с.
6. «Основы оперативной подготовки генералов и офицеров Пограничных войск» : підруч. (ДСК інв. № 764) М., 1982. – 320с.
7. Положення про регіональне управління Державної прикордонної служби України.
8. Статут з охорони державного кордону України, частина I прикордонний загін (проект).

References

1. Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. *On the State border of Ukraine [Pro Derzhavnyi kordon Ukrainy]*. 1992, Web. 14 Feb. 2018. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>>.
2. Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. *On the State border guard service of Ukraine. [Pro Derzhavnu prykordonu sluzhbu Ukrainy]*. 2003, Web. 14 Feb. 2018. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/661-15>>.
3. Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. *On the operative and investigative activity [Pro operatyvno-rozshukovu diialnist]* 1992, Web. 14 Feb. 2018. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>>.
4. Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. *On the border control [Pro prykordonnyi kontrol]*. 2010, Web. 14 Feb. 2018. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>>.
5. Lytvyn, M.M. *Integrated border management [Intehrovane upravlinia kordonamy]*. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho, 2012. Print.
6. *Bases of operative training of generals and officers of the border guard troops [Osnovy operativnoi podgotovki generalov i oficerov Pogranichnykh voisk]* (DSK inv. № 764) Moscow, 1982. Print.
7. *Instruction of regional directorate of the State border Guard service of Ukraine [Polozhennia pro rehionalne upravlinia Derzhavnoi prykordonoi sluzhby Ukrainy]*. Khmelnytskyi, 2015. Print.
8. *Manual on the State border of Ukraine protection. Part I Border Guard detachment (project) [Statut z okhorony derzhavnoho kordonu Ukrainy chastyna I prykordonnyi zahin (proekt)]*. Khmelnytskyi, 2003. Print.